

SELSKAPET TIL VITENSKAPENES FREMME

Preses

Professor Sigmund Grønmo
Sosiologisk institutt
Universitetet i Bergen
5007 Bergen.

Tlf.: 55 58 91 61 (kontor), 95 77 00 68 (mobil)

E-post: sigmund.gronmo@sos.uib.no

<http://www.vitenskap-bergen.no>

Bergen 30.01.2004.

Utdannings- og forskningsdepartementet
Boks 8119 Dep
0032 OSLO

Høringsuttalelse - NOU Ny lov om universiteter og høyskoler

Styret i Selskapet til vitenskapenes fremme betrakter innstillingen fra Ryssdalutvalget som svært viktig. Ryssdalutvalgets flertall legger opp til omfattende forandringer når det gjelder styring og ledelse av universitetene og høyskolene. Siden universitetene og høyskolene er de sentrale institusjonene for vitenskapelig virksomhet i vårt samfunn, kan utvalgets forslag få store konsekvenser for vitenskapens vilkår og utvikling i samfunnet.

For Selskapet til vitenskapenes fremme er dette et svært viktig tema. Selskapets styre vil derfor uttale seg om Ryssdalutvalgets innstilling, selv om vi ikke er med på Utdannings- og forskningsdepartementets liste over høringsinstanser.

Uttalelsen oversendes med dette.

Med vennlig hilsen

Sigmund Grønmo
Preses

NOU 2003:25 – Ny lov om universiteter og høyskoler (Ryssdalutvalgets innstilling)

Uttalelse fra styret i Selskapet til vitenskapenes fremme

Styret i Selskapet til vitenskapenes fremme

- **gir sin tilslutning til det samlede Ryssdalutvalgets prinsipielle utgangspunkt, men mener at forskningsvirksomheten ved universitetene og høyskolene er tillagt for liten vekt i utvalgets innstilling**
- **legger vekt på at det er forslagene fra utvalgets mindretall som er best i samsvar med utvalgets prinsipielle utgangspunkt**
- **støtter forslagene om at institusjonene skal være forvaltningsorganer med lovfestede fullmakter, at institusjonenes styrer ikke skal ha eksternt flertall, og at rektor (som hovedmodell) skal være styreleder og velges av de ansatte og studentene.**

Styret i Selskapet til vitenskapenes fremme betrakter innstillingen fra Ryssdalutvalget som svært viktig. Ryssdalutvalgets flertall legger opp til omfattende forandringer når det gjelder styring og ledelse av universitetene og høyskolene. Siden universitetene og høyskolene er de sentrale institusjonene for vitenskapelig virksomhet i vårt samfunn, kan utvalgets forslag få store konsekvenser for vitenskapens vilkår og utvikling i samfunnet.

For Selskapet til vitenskapenes fremme er dette et svært viktig tema. Selskapets styre vil derfor uttale seg om Ryssdalutvalgets innstilling, selv om vi ikke er med på Utdannings- og forskningsdepartementets liste over høringsinstanser.

Vi vil gi vår tilslutning til det samlede utvalgets prinsipielle forståelse av universitetenes og høyskolenes egenart, verdigrunnlag, oppgaver og betydning i samfunnet, som kan oppsummeres slik: Universitetene og høyskolene er viktige samfunnsinstitusjoner med stor betydning for så vel kunnskaps- og verdiutvikling som demokrati og dannelsesutvikling. Disse institusjonene kan ikke styres ut fra forretningsmessige prinsipper, og de bør ikke bli mer avhengige av markedsmekanismer. Faglig kvalitet må være et overordnet prinsipp for institusjonenes strategiske utvikling. Universitetene og høyskolene må ha stor autonomi, og ledelsen av disse institusjonene forutsetter særlig god forankring i fagmiljøene og spesielt god innsikt i den faglige virksomheten.

Vi mener at denne forståelsen av universitetenes og høyskolene, deres oppgaver og betydning, og deres behov for autonomi, er av fundamental betydning for den vitenskapelige virksomheten og for vitenskapens utvikling.

Utvalget legger imidlertid for liten vekt på forskningsvirksomheten ved universitetene og høyskolene. Forskningen, og spesielt grunnforskningen, er av stor betydning i seg selv, ikke minst for utviklingen av vitenskapen og for norsk vitenskaps muligheter til å hevde seg i en internasjonal sammenheng. Dessuten er forskningen avgjørende viktig for institusjonenes utdanningsvirksomhet. Høyere utdanning skal være forskningsbasert. Hvis forskningens omfang og kvalitet svekkes, vil også utdanningen raskt bli sterkt skadelidende. Derfor er det

bekymringsfullt at nettopp forskningen er så lite omtalt og så lite vektlagt i utvalgets innstilling. Universitetene og høyskolene framstilles langt på veg som rene utdanningsinstitusjoner, noe som blant annet kommer til uttrykk i flertallets forslag til betegnelsen på de statlige institusjonene (Statlige høyere *utdanningsinstitusjoner*).

Utvalget legger også for liten vekt på forskjellene innenfor det norske universitets- og høyskolesystemet, ikke bare mellom statlige og private institusjoner, men også mellom store og små institusjoner. I et lite land som Norge vil det være særlig stort behov for å utvikle en differensiert institusjonsstruktur og en viss arbeidsdeling mellom ulike typer av universiteter og høyskoler. Ulike institusjoner kan ha noe forskjellige behov og vurderinger med hensyn til styring og ledelse. Det bør derfor åpnes for en viss institusjonell valgfrihet når det gjelder modeller for indre organisering.

Etter vår oppfatning er det forslagene fra utvalgets mindretall som samsvarer best med det samlede utvalgets prinsipielle utgangspunkt.

Prinsipielt legger utvalget vekt på at universitetene og høyskolene må beskyttes mot markedsstyring, men flertallets forslag om å løsrive universitetene og høyskolene fra staten og organisere dem som "selveiende institusjoner" vil i praksis øke faren for at institusjonene blir mer avhengige av markedskrefter. Universitetene trenger autonomi i forhold til både staten og markedet. Flertallsforslagene legger ensidig vekt på forholdet til staten. I de senere årene er imidlertid uavhengigheten av staten blitt stadig større, og mindretallets forslag vil forsterke dette. Tradisjonelt og historisk har det statlige ansvaret for universitetene og høyskolene vært en garanti for institusjonell og faglig autonomi og en beskyttelse mot press fra ulike typer av særinteresser i samfunnet. Hvis institusjonene løsrives fra staten i så stor grad som flertallet foreslår, kan konsekvensen bli en forvitring av det samlede samfunnsansvaret for forskning og høyere utdanning, og institusjonene vil bli langt mer avhengige av varierende eksterne finansieringskilder. Kortsiktige og skiftende nytteinteresser hos ulike oppdragsgivere kan bli mer dominerende, og ikke minst kan grunnforskningens behov for langsiktig og stabil finansiering bli skadelidende. Forskningen og utdanningstilbudene kan bli sterkere konsentrert om fag og tema som vurderes som lønnsomme, populære eller moteriktige. Utfordringen er å videreutvikle universitetene og høyskolene som uavhengige institusjoner, men samtidig opprettholde tilknytningen til staten som grunnlag for samfunnsansvar og vern mot markedsstyring. Denne balansen er langt bedre ivaretatt av mindretallet enn av flertallet. Vi støtter derfor mindretallets forslag om at universitetene og høyskolene skal videreutvikles som forvaltningsorganer med lovfestede fullmakter.

Autonomi innebærer at hvert enkelt universitet eller høyskole styres og ledes av personer som selv er knyttet til institusjonen. Prinsipielt understreker utvalget at universitetene må være selvstyrte institusjoner, men flertallets forslag om eksternt styreflertall, eksternt styreleder og ansatt rektor vil i praksis bety en klar svekkelse av institusjonenes autonomi. De som er knyttet til institusjonen, ansatte og studenter, vil få mindre innflytelse. I de senere årene har antallet eksterne styremedlemmer økt. Erfaringen er at de bidrar med verdifulle synspunkter, perspektiver og kontakter. Hvis de eksterne medlemmene skal være i flertall, kan de imidlertid overta kontrollen over hele institusjonen på en måte som er i strid med institusjonelt eller faglig selvstyre. Utvalgsflertallet foreslår at de eksterne styremedlemmene skal utpekes av institusjonen selv, men hvordan dette skal foregå, er uklart. Institusjonen selv vil jo nettopp være ledet av styret, og det kan lett bli slik at det eksterne styreflertallet i realiteten blir en selvsupplerende gruppe, som ikke vil stå ansvarlig overfor noen, verken ved

institusjonen eller i samfunnet for øvrig. For den institusjonelle autonomien er ikke dette særlig betryggende.

En av begrunnelsene for eksternt styreflertall er at styrearbeidet i dag domineres av interne fordelingsdiskusjoner mellom representanter for ulike fagområder, og at de eksterne styremedlemmene er bedre i stand til å ivareta institusjonen som helhet. Vi kan ikke se at dette er en korrekt situasjonsbeskrivelse. De vitenskapelig ansatte har nå bare to styremedlemmer utenom rektor og prorektor, og erfaringen er at styremedlemmene i all hovedsak legger vekt på helhetsvurderinger av institusjonens samlede virksomhet. Interne styremedlemmer har i utgangspunktet bedre forutsetninger for slike vurderinger enn eksterne medlemmer, fordi de interne har større innsikt i den faglige virksomheten.

En annen begrunnelse for forslaget om ny styringsmodell er at universitetene og høyskolene nå står overfor nye og store utfordringer, og at disse utfordringene stiller økende krav til styring og ledelse. Det er imidlertid uklart hvorfor eksterne styremedlemmer skulle være bedre skikket enn interne til å håndtere universitetenes og høyskolenes utfordringer. Utvalgsflertallet gir ingen spesifikk beskrivelse av hvilke kvalifikasjoner de eksterne styremedlemmene bør ha. To typer generelle kvalifikasjoner framheves. Den ene av disse er "ledelsesinnsikt fra sektoren". Det er uklart hva dette betyr, men her kan eksterne styremedlemmer neppe stille sterkere enn interne. Ingen har vel bedre ledelsesinnsikt fra sektoren enn de som har slik innsikt fra sin egen institusjon. Den andre kvalifikasjonstypen som vektlegges, er "samfunnsinnsikt i bred forstand". Det påpekes at eksterne styremedlemmer "...kan gi institusjonene nyttige innspill og vinklinger fra det øvrige samfunnsliv, næringsliv og kulturliv." Det er bred enighet om at slike innspill er verdifulle, og at erfaringene med eksterne styremedlemmer ved universitetene og høyskolene er gode i så måte. Dette kan imidlertid ikke være en begrunnelse for at de eksterne styremedlemmene bør *kontrollere* styret.

Styringen av komplekse kompetanseinstitusjoner som universiteter og høyskoler forutsetter ikke bare bred samfunnsinnsikt, men også solid innsikt i universitetets egenart og faglige virksomhet. Forslagene fra Ryssdalutvalgets flertall vil føre til at styrets forankring i fagmiljøene blir betydelig svekket. Det er vanskelig å se at et sterkere innslag av eksterne styremedlemmers samfunnsinnsikt kan kompensere for dette. Når det gjelder *kombinasjonen* av samfunnsinnsikt og institusjonsinnsikt, er det lite sannsynlig at eksterne styremedlemmer er bedre kvalifisert enn interne. Med den brede kompetansen ved universiteter og høyskoler kan samfunnsinnsikten blant de interne styremedlemmene være større enn institusjonsinnsikten blant de eksterne.

I sin prinsipielle framstilling går Ryssdalutvalget langt i å understreke at ledelse av universiteter og høyskoler må vurderes ut fra institusjonenes egenart, og at ledelsen forutsetter særlig god innsikt og legitimitet i forhold til institusjonens fagmiljøer. I praksis er imidlertid utvalgsflertallets forslag basert på lederskapsmodeller fra næringslivet. Forslagene om eksternt styreflertall og ansatt rektor i rollen som administrerende direktør vil bety en sterk svekkelse av ledelsens innsikt og legitimitet. Hvis rektor ikke lenger skal velges, men ansettes, vil avstanden til institusjonens fagmiljøer bli større, og hvis rektor dessuten skal overta de administrative oppgavene som nå utføres av universitetsdirektøren, vil mulighetene for å konsentrere seg om den faglige og fagstrategiske ledelsen bli svekket.

Mindretallets forslag om å opprettholde dagens styresammensetning og en valgt rektor som styreleder er mer i samsvar med utvalgets prinsipielle vekt på institusjonell autonomi.

Mindretallets modell gir dessuten god legitimitet både innad, overfor institusjonens fagmiljøer, og utad, i forhold til samfunnet for øvrig. Vi støtter derfor mindretallets forslag når det gjelder styresammensetningen og rektors rolle, og vi mener det er riktig og viktig at rektor velges av de ansatte og studentene ved institusjonen.